

САКРАЛНИ ЧИСЛА В БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА

Григор Хар. Григоров

Студентски семинар по практическа етнология и фолклористика

„Проф. д-р Иван Шишманов”

Значима част от сакралната информация всяка култура кодира чрез числа. Пълното извличане на информация и доброто разчитане на смислите на дадено „сведение” преминава и през декодирането на знаковостта на числата. Липсата на по-задълбочено изследване по този проблем остава един от греховете на българската хуманитаристика. Наистина редица научни дирения поставят началото на решаването на този проблем, но изследователите по-скоро са се интересували от конкретни сакрални числа, а не от разглеждането им в система¹. В настоящата работа, освен посочването на сакралните числа, ще бъде направен опит да се уточни тяхната устойчива знаковост, да се реконструира тяхното навлизане и развитие в българската култура, както и да се даде ключ към разчитането им. Изследването се базира на честотна таблица на числата в том I от поредицата „Стара българска литература”, в която са обнародвани апокрифни текстове². Изборът на този сборник е обусловен от разбирането за апокрифите като средина между привнесена и местна култура, както и поради факта, че в тях изпъква значението на числата като знакове и е невероятно изплуването на исторически достоверни числа (с уговорки само за т.нар. „Български апокрифен летопис”). Със сравненията с българския фолклор и други старобългарски паметници ще бъде направен опит и за едно диахронно вглеждане в историята на сакралните числа (вж. приложената таблица).

Обобщените резултати сочат, че в разглеждания сборник се срещат 95 различни числа, а общото им появяване в текста е 290 пъти. От тях 58 числа се срещат само по веднъж, 15 – по два пъти, 7 – по 3 пъти, т.е. може да се направи изводът, че най-високата степен на сакралност е заключена в около 10-15 числа, отличаващи се с рязко висока честотност сред останалите. Вглеждането в получените данни може да ни послужи за търсенето на тези

ФАКТОРИ, КОИТО МОТИВИРАТ САКРАЛИЗИРАНЕТО НА ЕДНО ЧИСЛО

Цялостност

Изключително високата предпочитаност на кръглите числа внушава особено силна сакрална натовареност на числата, представляващи някакъв тип цялостност. Числата, кратни на 10, са 34 (36 % от всички) със 153 появявания в текста (53 % от всички). Напротив, числата, които са с 1-ца по-големи от кръглите, т.е. обозначаващи надхвърляне, разрушаване на целостността, са само 3. Това е твърде показателно за стремежа към сакрализиране именно на числата, бележещи някакъв тип завършеност и цялостност.

Делимост

Върху знаковостта на едно число се напластява и знаковостта на множителите, които го съставят. Това позволява числата с много делители да бъдат разпознати като особено сакрални. Обратно, простите (неделимите) числа се отбягват, защото те не използват възможността да си набавят сакралност. Категорично е предимството на четните числа пред нечетните – 62 числа (65 %) с 236 появи (81 %) срещу, съответно, 33 числа, повтарящи се 54 пъти. Броят на простите числа е незначителен.

Опростен сбор на цифрите

Вглеждането в опростения сбор на цифрите на числата също води до интересни наблюдения. Доминират сборове, които са равни най-вече на 3 (16 числа, 97 появи), 4

(16, 46), 1 (14, 35) и 9 (14, 35). Общо те представляват 73 % от всички числа в сборника. Тази огромна наситеност на сакрални числа в една малка група, според разглеждания критерий, е дотолкова убедителна, че можем да допуснем, че това е бил един от най-важните принципи за избор на сакрално число.

ПРИНЦИПИ НА КОДИРАНЕ

Нарушаване на целостта

Този принцип представлява едно твърде специфично кодиране на отношението към някакво събитие или явление и се постига чрез прибавянето на отделни цифри към големи кръгли числа. Отрицателно отношение се постига чрез прибавянето на 2 към цяло число, а положително – чрез прибавяне на цифрите 3 и 7. Най-отчетливо този метод се забелязва в **„Откровение Варухово”**, в сведенията, че 200003 ангела насаждат Рая, а 80002 човека построяват Вавилонската кула. Освен това в **„Как Давид написа псалтира”** като брой на псаломите е посочено числото 153, вместо съществуващите 150, цар Изот (**„Български апокрифен летопис”**) царува 100 години и 3 месеца, Иоан Богослов живее 120 години и 7 месеца (**„Смъртта на светия апостол и евангелист Иоан Богослов”**). Естествено, примерите не се изчерпват с посочените.

Преводимост на числата

Този принцип се основава на дефинираното вече влияние на отделните множители върху знаковостта на едно число. Въпреки че в старобългарския език числата са се писали посредством буквите в азбуката, може да се предполага, че цифри, които заемат еднакво място в рамките на десетицата, стотицата и хилядата са имали относително тъждествена знаковост, макар и да са всъщност 3 различни цифри. Или с други думи, ако едно едноцифрено число бъде умножено по 10 или по 100, то в полученото ново число изплува същата знаковост, която притежава и изходното. По този начин често се използва утвърдената сакралност на числата до 10, като новото число се използва в случаи, когато е необходима употребата на голямо число. Тъждествената знаковост между числата 7 и 70 вече е забелязана от изследователите³, но встрани от погледа им е останала близката знаковост на числата 3, 30 и 300, както и на 4, 40 и 400. Така например, се постига сакрализацията на двама от българските светци: св. Климент Охридски избира 300 свои най-добри ученици за свои помощници, 300 избрани войни съпровождат мощите на св. Иван Рилски до Търново (**„Проложното житие на Иван Рилски”** от XIII в.). Примерите са многобройни, но те ще бъдат дадени при конкретното вглеждане в знаковостта на тези числа.

Тук само ще се даде още един твърде любопитен пример, при който именно чрез осъзнаването на знаковата тъждественост на числата 4 и 40 и тяхната едновременна употреба една постигната сакрализация е препотвърдена. Примерът е от **„Слово за Адам и Ева”**. След първородния грях Адам призовава жена си: „Да постим 40 дена, та дано Господ се смили над нас!”, на което тя отвръща: „Господарю, ти пости 40 дена, аз ще постя 44.” В този контекст „двойната” сакрализация е качествено по-силна – това не променя символиката на първоначалното число, а просто я удвоява. Вероятно, същият принцип следва и числото 33 в християнската литература за означаване на възрастта, на която е разпънат Иисус. Прави впечатление изключителната рядкост на числата, които са съставени от една повтаряща се няколко пъти цифра на арабица, в разглеждания сборник – 5 числа с 5 появявания в текста – факт, който е твърде необясним, като вземем пред вид широката употреба на числата 77 и 99 във фолклора, 33 в християнската литература за означаване на годините, на които умира Иисус. Прави впечатление, че именно тези числа (33, 77, 99) не се появяват нито веднъж в

разглеждания сборник, а „изплуват” с по едно появяване четните им аналози: 22, 44, 66, 88. Констатиран, фактът ще бъде разгледан по-късно.

САКРАЛНИ ЧИСЛА

Вглеждането само в отделни числа не дава възможност да бъдат установени механизмите на взаимодействие с останалите и, съответно, трудно може да бъде намерен ключът към тяхното разчитане. Ето защо, подходът в настоящата работа ще бъде различен – разглеждането на сакралните числа ще върви заедно с вглеждането и в техните съседи. Число с 1, 10, 100 и пр. по-голямо от дадено, много често е число с абсолютно противоположна знаковост: напр., числото 3, символизиращо Божественото, е отречено от числото 4, символизиращо Земното; след силно положително натовареното число 12 следва 13 с подчертана негативна семантика и т.н. Ето защо, разглежданите по-долу сакрални числа са групирани по двойки, като ясно е демонстриран техният разделителен признак.

Петнадесет и шестнадесет

Основание да се разглеждат заедно тези числа дават както изнесените по-горе аргументи, така и фактът, че те имат необичайно висока честотност. Числото 15 е инициационна граница, то е свързано с идеята за преминаването от едно състояние в друго, а числото 16 е гаранция за успешното преминаване. От един от апокрифите (**„Прение на Антихрист с Господа наш Исус Христос”**) се разбира, че до 15-годишнината си човек не е отговорен за греховете си; не случайно Дева Мария получава Благата вест за зачеването на Исус именно на 16 години, т. е. вече преминала тази граница (**„Повест на архиепископ Яков”**). Силното символно натоварване на 15 и 16 има по всяка вероятност връзка с жизнения цикъл; те фиксират една гранична възраст на преход. По-абстрактно, числото 15 заявява някакъв тип граница, на която трябва да бъде направен избор (най-често в рамките на етичните категории Добро – Зло); то е „филтър”, който задължава героите да вземат едното от две крайни решения. При правилно решение следва пълно пречистване, в другия случай – някакво бедствие: „На тебе казвам, ангеле, не те питам за греховете от 15-тата година, но изреди ми нейните грехове от пет години преди да умре.” (**„Прение на Антихрист с Господа наш Исус Христос”**); „И молихме се (Адам и Ева след Първородния грях – бел.моя – Г.Г.) непрестанно 15 дена.” (**„Слово за Адам и Ева”**); „След 15 дни (в един от преписите – бел.моя – Г.Г.) ще те въведа в Иерусалим.” (**„Слово за пророк Иеремия”**), „И там (при Сара – бел.моя – Г.Г.) той (Аврам – бел.моя – Г.Г.) прекара 15 години.” (**„Слово за Аврам и Сара”**), „Когато Измаил стана на 15 години ..., той се свърза с нея (майка си – бел. моя – Г.Г.) и роди с нея 56 деца.” (**„Слово за Измаил”**).

Числото 16 е белег, че изпитанието е преодоляно успешно, човекът е абсолютно пречистен, защото е застанал на страната на правилния (моралния) избор: „Потърпи тук 16 дни за спасението на много души !” (**„Деяние на светите апостоли Андрей и Матей”**), „Той преживя в своя дом 16 години и стана игумен други 16.” (**„Слово за нашия отец Агапий”**). Неслучайно пророците, възвестили раждането на Спасителя, също са 16, както и че според **„Български апокрифен летопис”**, Борис царува 16 години – те са онези, които са застанали на моралната позиция и по този начин са пречистени. Знаковостта на 15 и 16 е привнесена в старобългарската култура, тези числа не се употребяват в оригиналните творби на старобългарските книжовници; не откриваме следи от битуването им и във фолклорна среда.

Тридесет и четиридесет

Числата 30, 300, 3000 особено устойчиво се срещат като числа, внушаващи сила и могъщество, защото те са проекция на Божественото число 3 в рамките на десетицата,

стотицата и т. н. В тяхната символика е утаена представата за огромна, нечовешка (божествена) сила, която притежават богоизбраните, или са знаци на непреодолими препятствия, които само богоизбрани могат да преминат: 3000 боляри заживяват при Сампсон, опитвайки се да го убият („Слово за силния Сампсон”), Адам плаче 30 г. за смъртта на Авел („Тивериадското море”), след възкресението на Исус апостол Павел прекарва в самота 30 години („**Житие на блажениния апостол Павел**”), сарацините ще владеят Йерусалим 300 години („**Слово за Сиви́ла**”) и т.н. Не случайно 30 сребърника (или 3 000 пенези) се оказват и изпитанието, което Юда не издържа. Вероятно част от тази символика се е наслоила и върху числото 3 в мотиви от типа: „**Крали Марко освобождава 3 синджира роби**” и пр. с внушение за голямото изпитание, което трябва да преодолее героят.

40 е числото проекция на четворката в рамките на стотицата и отново се свързва с устойчивата знаковост на Земята, Човешкото. Утвърдена е неговата употреба като символ на отказ от Земята чрез някакъв тип символна смърт на героя в неговата човешка същност и прераждането му в друга: „Мелхиседек прекара 40 дена в Тавор без хляб и вино” („**Как Сара учеше своя мъж Аврам**”), „40 дни и 40 нощи Йоан прекара в морето. После плава още 40 дни.” („**Смъртта на светия апостол и евангелист Йоан Богослов**”), „Там (Йоаким – бел.моя – Г.Г.) си направи колиба и пости 40 дена и 40 нощи.” („**Повест на архиепископ Яков**”). Същият смисъл има и 40-годишното скитане на евреите в пустинята, при Потопа вали 40 дни и 40 нощи, при възкачването на планината Моисей говори с Бога 40 дни и 40 нощи, възнасянето на Исус е 40 дена след смъртта му. Твърде любопитно е, че докато числото 30 е знак за някакво огромно физическо изпитание, то 40 е знак за духовната сила, с която човек се отрича от Земята. Множеството асоциации с фолклорната култура (главно представи и вярвания при раждане и погребение) подсказват, че привнесената символика на числото 40 се възприема и оставя трайни следи в българската култура.

ЧИСЛА, ОЗНАЧАВАЩИ НЕОБОЗРИМА МНОЖЕСТВЕННОСТ

Успоредно с възникването и употребата на думи като „безброй” и „безкрай”, всяка една култура използва някое число за внушение на безграничност и безкрайност. В древен Китай това е числото 10 000 ⁴, т. е. маркер за предела бележат кръглите числа. Макар и с друго число, внушението за безкрайност е постигнато и от древните перси посредством числото 1000 ⁵. В древната арабска култура смислово се натовазва число отвъд кръглото, т.е. число, което е с 1-ца по-голямо от някакво цяло, завършено число. Ето защо, персийските „**Хиляда приказки**” се превеждат в арабската култура като „**Приказки от 1001 нощ**” със значение ‘несвършващи приказки’. Това особено ясно личи от легендата за Шехеразада, която забременява 3 пъти и родила 3-ма сина за 1001 нощи. Приключенията на тази книга дават още едно интересно числово сведение, този път за културата на сирийците, на които тя била известна под заглавието „**Петстотин и половина утро**” ⁶. Без претенции за изчерпателност, това изброяване служи като демонстрация на няколко принципни варианта за назоваване на необозрима множественост – в посочените случаи то се постига или с кръгло, цяло число, или с число с 1 (1/2) по-голямо от цялото. Основният път за постигането на подобно внушение в българската фолклорна култура е чрез употребата на числа с 1-ца по-малки от цялото – 9, 99 ⁷. Често безкрайността е белязана с преход от такъв тип число към цяло число: „през 9 планини в 10-та” и пр.

В изследвания сборник обаче (т. I от пор. „**Стара българска литература**”) не се открива последователно постигане на внушението за безкрайност, необозрима множественост по нито един от тези начини. Тук, не много често срещано, но пък

твърде характерно, е знаковото натоварване на „календарни“ числа: 365, 366 и 52, свързани с броя на дните и седмиците в една календарна година и бележещи по специфичен начин предела (края) на някакъв цикъл. Може да се предположи, че това е един всеобщ начин на кодиране, възникнал по-рано от горепосочените или развиващ се успоредно с тях. Макар и да се срещат сравнително рядко, функцията на тези числа да бележат подобен предел е отчетлива. 52 са езиците, според „Откровение Варухово“; Сампсон избива веднъж 300 сарацини, след това те идват още 51 пъти и той винаги ги побеждава („Слово за силния Сампсон“); Енох запълва 366 книги с тайните небесни и живее 365 години („Книга за светите тайни Енохови“). Вероятно, по подобен начин е кодирана идеята за множественост в сведението за 52-та болярски рода, които княз Борис наказал със смърт при покръстването на българите⁸. Че числото не е достоверно, а кодово, се потвърждава и от изследователите, които твърдят, че въстанието не придобило голям обхват, а също и че висшата българска знат не е включвала толкова внушително число боляри.

Подобно число за необозрима множественост развива и християнството – числото 72. То е наследено от древните азиатски култури – още античните астролози на Вавилон, древна Индия и Китай са установили, че положението на слънцето при пролетното равноденствие се измества с 1 градус по небесната сфера за цикъл от 72 астрономически периода, условно наречени години⁹. Древноиндийската ера наброява 72 000 години, а вавилонският календар се е състоял от 72 петдневни седмици, т. е. за число на необозрима множественост отново е привлечен броят на седмиците в годината. Силната сакралност на 72 влиза в християнството чрез питагорейското учение (72 години е един ден от Великата питагорейска година) – в ранните талмудически текстове името на Бога е от 72 букви; Бог спасява евреите чрез своите 72 имена, всяко от които е триада съгласни като за доказателство се използват 3 стиха с по 72 букви [Изход, 14:19-21]. Западноевропейската кабала развива учението, че Божието име е кратно на 72. Тази установена знаковост на числото 72 навлиза и в източно-православната култура: в апокрифното житие на първомъченица Текла (в преработката на Агапий Критски) се казва, че прекарала в постничество 72 години; устойчиви клишета са сведенията, че 72 са апостолите, народите, болестите, езиците, великите острови, рибите, птиците, дърветата. Не по-късно от XIV в. в България навлизат и 72-те Божи имена, към които се прибавят и 72 Богородични. Фактът, че числото за необозрима множественост и числото, означаващо броя на Божиите имена, съвпадат в източноправославната култура, ще е отправна точка да се потърсят още две сакрални числа, а именно:

БОЖЕСТВЕННОТО И АНТИХРИСТОВОТО ЧИСЛО

В Откровението на Йоан се казва, че числото на звяра, който лъсти човечите, е 666. В есхатологичната литература този звяр е Антихрист и числото се смята за Антихристово. Дамаскин Студит го обяснява с това, че Антихрист има 666 имена. В средновековната литература 666 не се среща никъде. Пряко назоваване на Божественото число (ако има такова) не се среща, но за сметка на това намираме сведения, че имената на Бога са 72. Обратният път по логиката на Дамаскин Студит води до извода, че 72 е Божественото число. Възниква едно явно противоречие – Антихристовите имена са повече от Божествените, а за средновековното мислене имената са атрибути на силата. Наистина, по принципа на преводимостта, който се дефинира по-горе, може да се преведе Антихристовото число в рамките на стотицата с числото 66, но Божественото число не е преводимо в рамките на хилядата. За да се разреши и това противоречие, трябва да се отиде още по-назад.

Силната сакрална знаковост на числото 7, според Жорж Дюмезил, е заета в християнството от зороастризма, където то е на особена почит¹⁰. Още по-сакрално в зороастризма обаче е числото 77 – Заратустра умира именно на 77 години¹¹. 77 не присъства сред числата в сборника с апокрифи, който е предмет на настоящето изследване; вярвам, че не се появява и в нито един текст от старобългарската книжнина. В същото време то изплува във фолклорната култура. Там има същата знаковост на необозрима множественост, както и числото 72. По цялата българска етническа територия са разпространени поверията, че 77 са народите, болестите, билките, върховете и езерата на Пирин, самодивите и др.¹² Изследователите смятат, че почитането на 77 е прабългарски субстрат в българската фолклорна култура, убедително е предположението, че сакралността на това число има връзка с цикъла на Халеевата комета¹³. Сакралността на 77 вероятно е влияние от зороастрийската култура върху прабългарската или културен феномен твърде характерен за средноазиатските народи, в това число и за прабългарите. По всяка вероятност, едновременно със заема на сакралната 7-ца, християнството заема и сакралността на 77 от зороастризма. Защо обаче то не се появява в християнската литература?

По-горе бе установено устойчивото избягване в старобългарските паметници на числа, съдържащи една цифра повторена няколко пъти, включително и 77. Въз основа на принципа, че всяко следващо число, построено по същия принцип като предходното, е неговото пълно отрицание, може да се предположи, че Божественото число е 777. За древното мислене еквивалентно на Божественото число в рамките на стотицата е било 77 и, съответно, 66 като Антихристово. Избягването им в текстовете се дължи на ранно табуизиране – феномен, твърде характерен за всяка една култура. Табуизирането на Божественото число в християнството е твърде ранно – то се осъществява под влияние на питагорейците, а изникналият евфемизъм е числото 72. Чрез византийската книжнина то навлиза в България, разбираемо е, но не се използва активно от българските книжовници – в разглеждания сборник числото 72 има само 3 появи (два пъти като брой на езиците в „Слово за Сивила” и в „Слово на Господа наш Исус Христос”; и веднъж като годините на царуването на Соломон в „Повест за кръстното дърво” на поп Иеремия). Ето защо, в българската фолклорна култура евфемизмът 72 не пуска корени и причината е съвсем проста – фолклорът борави с Божието число, без да го евфемизира. Познатите изключения на това правило са от Средните Родопи, но те в средновековната история са почти непрекъснато под византийско владичество¹⁴. Византийското културно влияние, навлязло с преводната книжнина, по всяка вероятност провокира табуизирането на 77 и на старобългарска почва. По всяка вероятност числото 77 е било сакрално и във византийската традиция – доказателство за това е една от забранените с декрет на папа Геласий агиографска версия на живота св. вмчк. Георги Победоносец, където той е измъчван от 77 царе¹⁵. Въпреки табуто, сакралното 77 може да се открие в броя на постановленията на Закона за съдене на хората в неговата дълга версия. В кратката версия постановленията са 32 – това вероятно е първият евфемизъм на сакралното 33¹⁶.

Силно табуизиране засяга и другите числа с препотвърдена сакралност, ето защо те се срещат твърде рядко в старобългарските паметници.

ИСТОРИЯТА НА ЕДИН ЕВФЕМИЗЪМ

Всяко табу се преодолява чрез своеобразни евфемизми и, ако този път на разсъждения е прав, трябва да се открият и старобългарските евфемизми на 77. Вече е ясно, че на българска почва евфемизмът 72 не добива особена популярност, но затова пък се развиват множество други способности.

Прибавяне на 1-ца към отделните цифри

Основният път на евфемизиране се постига чрез отместването на отделните цифри / или на някоя от цифрите с 1-ца в една от двете посоки (плюс или минус). По този начин Божественото число не се използва, но съседно нему число само насочва към него. Това особено ясно личи в **„Слово за пророк Йеремия”**, където в два различни преписа откриваме различни варианти на евфемизиране на Божественото число: „Авимелех живя 86 (66) години”; „Исус ще се появи след 370 (677) години.” С това обаче примерите не се изчерпват: поп Йеремия дава сведение, че 67 души се сменят да пазят Кръстното дърво; в **„Деяние на Петър и Андрей”** се казва, че Петър покръстил огромно множество, последвано от назоваване на не чак толкова голямо число – 88 души. В **„Тайната книга на богомилите”** откриваме сведение, че при възнасянето си Енох е написал 67 книги, а в **„Книга за светите тайни Енохови”**, откъдето сведението е заето, книгите са 366. Явно 366 като дните на една пълна календарна година и 77 (с евфемизъм 67) са просто два различни кода за внушаване на необозрима множественост. Също интересно е едно твърдение, че ако човек живее 76 години, без да се покае, е осъден на мъки в Ада (**„Прение на Антихрист с Господа наш Исус Христос”**). Явно този евфемизъм е бил твърде прозрачен, защото в други преписи, вместо 76, се открива „30 или 40”. Подобен процес, основан на същия принцип, се развива и във връзка с антихристовото число – в **„Слово за Измаил”** се среща сведение, че майката на Измаил, след кръвосмешение със сина си, родила 56 деца.

Умножаване на съставните цифри

Евфемизирането процъфтява и кодирано по съвсем друг начин – умножаването на съставните цифри на Божественото число. В **„Откровение Варухово”** се казва, че Бог е създал 343 реки (7 x 7 x 7), а малко след това, че издал с Потопа 49 000 исполина (7 x 7 x 1000). В **„Евангелие на Никодим”** се посочва за Исус: „Ако до годината наречена Йовил, още го помнят, ще го помнят навеки” (Йовил – еврейски цикъл, обхващащ 49 години – бел.моя – Г.Г.). Не толкова очебиен е примерът от **„Смъртта на светия апостол и евангелист Йоан Богослов”**: „От колко години си тук?” Бесът отговори: „От 249.” Числото 249 е съставено от 200 и 49, първото от които намеква за отношението към демоничната фигура (вариант на принципа за нарушаване на целостта), а второто за дълготрайността, с която бесът е измъчвал хората, тъй като преди Йоан не е могло да бъде изгонен.

Заместването на цифрата 7 с 3

Заместването на една от цифрите в едно сакрално число с друга е твърде удобно, тъй като постига целта за неназоваването на истинското число, без да се губи много от силата на внушението. Ето защо, би следвало да се очаква, че примерите за подобно заместване са много. Тук е мястото на един вече изнесен факт от **„Слово за пророк Йеремия”**, в което се съобщава, че Исус ще се появи след 370 (в друг вариант 677) години. Другите примери са от **„Повест за кръстното дърво”** на поп Йеремия и **„Български апокрифен летопис”**: Давид умира на 73 години; Селевкия и Августиан царуват по 37 години; както и с известни уговорки сведението за 172-годишното царуване на Испор. Присъствието им само в оригинални български произведения, както и в една от българските редакции на известен апокриф, е причина да се предположи, че този тип евфемизъм е твърде специфичен за българската култура.

Другото Божествено число

Ако казаното дотук за евфемизирането на 77 е вярно, то подобни процеси трябва да са се осъществили и с другото, силно натоварено сакрално число – 33. То се среща в разглеждания сборник само веднъж: в един от преписите на **„Слово на господата наш Исус Христос”** възрастта, на която умира Исус е 33 години и 3 месеца; в друг препис – 30 години и 3 месеца. Че второто сведение е евфемизирано, като че ли не е

необходимо да се доказва. Много интересен обаче е проблемът защо възрастта на Христос при неговата смърт се споменава само веднъж мимоходом в апокрифите, след като е една от основите на християнския канон. На пръв поглед не се откриват и близки числа, които да са възможни евфемизми. Но за сметка на това, сведенията, че Иисус е починал на 25 март, в началото на своята 34-годишнина са многобройни в апокрифите и дори в каноничната литература (**„Историкии”** на К. Преславски). По такъв начин споменаването на Христовата възраст е избегнато. Има само още едно пряко сведение за възрастта, на която умира Иисус, и то е на поп Иеремия. Той посочва числото 60 – явно, своеобразен евфемизъм на сакралното 33.

Евфемистични неточности

Именно осъзнаването на Божественото число като число на необозримата множественост и неговото евфемизиране е причина да се получат някои контекстуални „неточности”, в които този процес особено ясно личи. В **„Деяние на Петър и Андрей”** една жена обещава да раздаде цялото си злато – 49 литра – ако може да прави чудеса подобно апостолите. След като с Божията си помощ това се случва, следва сведение: „И раздаде имането си на бедните – 5 литра злато”. Тази „неточност” още един път потвърждава условността на числото 77, неговото осмисляне не като конкретно, а като кодово число. Две „неточности” се съдържат в **„Повест за кръстното дърво”** на поп Иеремия. Първата от тях е: „Имаше (Лука – бел.моя – Г.Г.) да върви 75 дни, а недели – 8.” Може да се очаква, в апокрифа, от който поп Иеремия заема сведението, то да гласи: „Имаше да върви 49 дни, а недели 8(7)”, а промяната да се дължи на желанието на автора да направи по-прозирен евфемизма. Другата „грешка” е сведението, че Адамовата глава е открита, когато Иисус е на 10 години, а след 60 години е разпънат върху нея. Противоречие не би имало, ако на финала на апокрифа не се натъртваше, че Иисус е разпънат на 60 години, а не на 70, както следва от предишните сметки. Подобна „неточност” се открива и в **„Книга за светите тайни Енохови”**, но свързана с числото 365, което има основание да се смята за по-стар/паралелен вариант на число на предела: „В онова време, когато навърших 165 години, роди ми се син на име Матусал. След това живях 200 години и събраха се всичко 325 години от живота ми.”

Евфемизиране на 37 и 73

Историята познава случаи, в които един евфемизъм след време е бил наново табуизиран. В **„Повест за кръстното дърво”** на поп Иеремия се вижда на два пъти още един възможен евфемизъм на Божественото число: „Афросит отиде при Мера да пази дървото и прекара там 75 години”; „Имаше да върви 75 дни, а недели – 8.” Изборът на числото 75 е основан на принципа на изваждане на 1-ца от 77, но с избягването на 6-цата, осъзната като опасно число. Много повече са възможните евфемизми на числата 73 и 37 – евфемизирането следва познатия вече принцип за прибавяне / изваждане на 1-ца към всяка / някоя от цифрите. Твърде любопитно е, че всички примери са или от български произведения, или от такива, в които българската намеса е предполагаема: „Ако човек живее 36 години и се покае ... и пости 40 дни, ще му пратя блажена смърт.” (**„Прение на Антихрист с Господа наш Иисус Христос”**); „Колко е от Едем до Йерусалим? 50 хиляди и 63 мили.” (**„Слово за честния кръст”**, приписвано на Григорий Богослов); Соломон ще построи храм на Господ за 46 години (**„Повест за кръстното дърво”** на поп Иеремия), Симеон съзижда Преслав за 28 години, цар Константин царува 62 години, Никифор – 42, Теодор – 23, а Одеян – 28 (**„Български апокрифен летопис”**). В **„Повест за кръстното дърво”** присъства само 1 подобен евфемизъм, докато в **„Български апокрифен летопис”** са поне 5, т.е. може да се предположи, че това е процес, започнал в България през X в. и вече е бил силно развит в епохата на византийското владичество. Между тези два апокрифа се прокрадва едно много интересно свързване – Соломон построява храма за 46 години, а Симеон –

Преслав за 28 години. Вероятно и двете числа са евфемизъм на числото 37, като по този начин се легендаризира строежът на българската столица.

И „Повест за кръстното дърво”, и „Български апокрифен летопис” силно „заиграват” около сакралните числа. В първото произведение са активни числата около 70. Във второто – тези около 30, като липсват характерните за поп Иеремия 72, 73, 75. Явно върху числата със 70 е текъл процес на ново, много силно табуизиране, за сметка на тези около 30, които се активизират. В българската фолклорна култура не навлиза нито един от техните евфемизми.

УТОЧНЕНИЯ КЪМ ПРИЛОЖЕНАТА ТАБЛИЦА

При съставянето на честотната таблица са спазвани няколко правила:

1. Взети са под внимание всички произведения, включени в сборника, без гадателните книги, тъй като календарните дати не биха могли да бъдат интерпретирани без по-задълбочена концепция.
2. Разглеждат се всички числа над 10, независимо дали са изписани с цифри или с букви
3. От едно произведение едно число, което предава една и съща информация, се взема само веднъж (например, ако няколко пъти в едно произведение съществува сведение, че апостолите са 12, под внимание то се взема само веднъж).

РЕЗУЛТАТИ, ВИДНИ ОТ ПРИЛОЖЕНАТА ТАБЛИЦА

Общо: 95 числа, 290 пъти

Четни: 62 числа (236 пъти повтарящи се в текста) **Нечетни:** 34 числа (54 пъти)

Числа, завършващи на: 0 (34 числа, 145 пъти повтарящи се в текста), на 1 (3, 3), на 2 (8, 57), на 3 (8, 9), на 4 (5, 7), на 5 (8, 22), на 6 (9, 17), на 7 (7, 10), на 8 (6, 10), на 9 (7, 10)

Опростеният сбор на цифрите: 1 (14 числа, 35 пъти повтарящи се в текста), 2 (11, 26), 3 (16, 97), 4 (16, 46), 5 (11, 22), 6 (9, 27), 7 (6, 17), 8 (7, 11), 9 (14, 35)

ПРИЛОЖЕНИЕ

ЧЕСТОТА	ЧИСЛА
По 1 път	11, 22, 23, 26, 29, 31, 38, 39, 44, 51, 56, 59, 66, 73, 76, 86, 88, 109, 117, 119, 153, 165, 172, 175, 183, 206, 218, 240, 249, 318, 325, 327, 343, 354, 366, 370, 375, 400, 430, 500, 677, 3 307, 4 000, 5 000, 7 000, 7 040, 8 860, 12 000, 12 024, 21 000, 49 000, 50 063, 80 002, 82 000, 200 000, 200 003, 300 000, 400 000
По 2 пъти	13, 14, 17, 19, 24, 28, 32, 35, 37, 46, 52, 6775, 80, 8 000
По 3 пъти	18, 42, 49, 72, 130, 930, 40 000
По 4 пъти	70, 365, 400, 3 000
По 6 пъти	200, 1 000
По 7 пъти	50, 60, 300
8 пъти	16
10 пъти	15
11 пъти	20
13 пъти	100
20 пъти	40
27 пъти	30
44 пъти	12

БЕЛЕЖКИ

1. Вж. напр. **Петканова, Д.** Приемственост и развитие. Студии по стара българска литература. Български писател. С., 1992.
2. **Стара българска литература. Т.1. Апокрифи.** Съст. и ред. Д. Петканова. С., 1981.
3. **Измирлиева, В.** 72 и числовият код на творението в предхристиянската традиция (исторически екскурс). В: Медиевистика и културна антропология (сборник в чест на проф. Донка Петканова). С., 1998, 170-178.
4. **Лао-Дзъ.** Тао те кинг. Книга за пътя и неговата сила. Хелиопол. С., 1994, 47: „Тао роди едното. | Едното роди двете. | Двете родиха трите. | А трите родиха десетте хиляди неща.” и др.
5. Приказки от хиляда и една нощ. С., 1987, 485-491.
6. **Пак там.**
7. **Георгиева, Ив.** Българска митология. С., 1993, 168 и цит. съч. там.
8. **Златарски, В.** История на българската държава през средните векове. Т. 1, част 2. С., 1971, 68-82. Единственият извор, в който е конкретизиран броят на убитите родове, е разказът на реймския архиепископ Хинкмар, продължител на Берлинските анали от 861 до 882 г. в т.нар. Бертински анали: „Царят наказал със смърт САМО (подчерт. мое – ГГ.) петдесет и двама от болярите, които най-много бунтували народа.” За основа на сведението се приемат съобщенията на българските пратеници, които отишли през 866 г. при Людовик Немски, т.е. може да се твърди, че този принцип на кодиране на множественост е бил характерен през IX в. в България.
9. Тук и надолу вж. **Измирлиева, В.** Цит. съч. Корегирам само мнението й, че 72 е символ на „обозрима множественост”.
10. **Stoyanov, Y.** The hidden tradition in Europe. London. 1997, 7-9.
11. **Пак там,** 8.
12. **Георгиева, Ив.** Цит. съч., 144, 168, 179 и цит. съч. там.
13. **Калоянов, А.** Българското шаманство. С., 1995, 136-146.
14. **Архив на Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”:** Господ създава 72 езика (с. Белица, инф. Мехмед Режушев, зап. Д. Тихолова, 1995 г.; с. Джурково, инф. Сали Салибашов, зап. К. Рангочев и Р. Малчев, 1992 г.), св. Мария ражда 72 деца (с. Джурково, инф. Сали Салибашов, зап. К. Рангочев и Р. Малчев, 1992 г.), Аллах събира 72 майстори да прави храм (с. Джурково, инф. Мехмед Асанов, зап. Б. Добрева, 1996 г.). Прави впечатление, че всички информатори са българи мохамедани. Техните пълни данни, както и самите автентични записи, се съхраняват в Архива на Асоциацията и са на разположение на желаещите.
15. **Беновска-Събкова, М.** Змеят в българския фолклор. С., 1992, 67.
16. **Ангелов, Д.** История на средновековната българска държава и право. С., 1992, 17-18.